

УДК 364.442.6

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2018/3-1/2>

В. Мельничук, зав. сектору
Державна наукова установа "Інститут модернізації змісту освіти", Київ
ORCID iD 0000-0002-0144-8654

КОМЕРЦІЙНА СЕКСУАЛЬНА ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДІТЕЙ: МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Розглянуто поняття комерційної сексуальної експлуатації дітей. Охарактеризовано форми комерційної сексуальної експлуатації дітей, серед яких дитяча проституція, дитяча порнографія, торгівля дітьми, дитячий секс-туризм, ранній шлюб. Досліджено міжнародні документи, які регламентують законодавство щодо злочинів, пов'язаних із комерційною сексуальною експлуатацією дітей. Описано роботу неурядових організацій, що ведуть активну діяльність щодо захисту і допомоги дітям, які постраждали від сексуального насильства. Зазначено, що боротися з комерційною сексуальною експлуатацією дітей треба, крім міжнародного, на національному й місцевому рівнях.

Ключові слова: комерційна сексуальна експлуатація дітей (КСЕД), дитина, сексуальне насильство, дитяча проституція, дитяча порнографія, дитячий секс-туризм, міжнародне законодавство, Конвенція.

Вступ. Комерційна сексуальна експлуатація дітей є тяжким злочином, учиненим щодо дитини. На жаль, далеко не в усіх випадках, які стають відомі фахівцям або близьким дитини, буває ініційоване карне переслідування злочинця й відбувається суд. Причини для цього можуть бути різними: іноді постраждала сторона відмовляється від порушення кримінальної справи або зібрано недостатньо доказів для обвинувачення підозрюваних, але також нерідкими є випадки, коли рідні дитини не мають докладної інформації про те, яким чином дати хід справі або домогтися покарання злочинців. В усьому світі кількість кримінальних справ, порушених щодо подібних злочинів, невелика, і наша країна – не виняток.

Проблема комерційної сексуальної експлуатації дітей є комплексною і має розв'язуватися на світовому рівні. Сьогодні вже існує ряд міжнародних документів, які регламентують законодавство щодо злочинів, пов'язаних із комерційною сексуальною експлуатацією дітей. У першу чергу, це документи Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, а також дво- і багатосторонні угоди між державами, які, ратифікуючи ці угоди, юридично зобов'язуються виконувати пропоновані в них умови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правового захисту дітей, що стали жертвами комерційної сексуальної експлуатації, досліджували М. Буряк, А. Вознюк, І. Доляновська, М. Ковальова, Л. Ковальчук, К. Левченко, Ю. Нагачевська, Н. Плахотнюк, Ю. Смирнов, О. Швед та ін. Більшість із них наголошують на необхідності міжнародного співробітництва у сфері запобігання комерційній сексуальній експлуатації дітей.

Метою статті є огляд міжнародних документів, що регламентують законодавство щодо злочинів, пов'язаних із комерційною сексуальною експлуатацією дітей.

Виклад основного матеріалу. Комерційна сексуальна експлуатація дітей (КСЕД) – це серйозне порушення прав дитини, яка розглядається як об'єкт сексу і торгівлі; включає сексуальне насильство над дитиною або експлуатацію дитини дорослою людиною, а також оплату грошовими коштами або натурою дитини або третій особі/особам [1, с. 414]. Комерційна сексуальна експлуатація дітей включає дитячу проституцію, порнографію та торгівлю дітьми. До комерційної сексуальної експлуатації дітей також відносять дитячий секс-туризм і ранні шлюби [2, с. 8].

Наразі багато зусиль прикладається в усьому світі для захисту дітей і запобігання їх комерційній сексуальній експлуатації. Наприклад, на світовому й регіональному рівнях було прийнято кілька юридичних протоколів з метою надати поліпшені міри захисту для дітей. На національному рівні розроблені плани й політичні стратегії для розв'язання проблеми за допомогою різних, пов'язаних між собою, заходів. На місцевому рівні громадські організації реалізують широкий спектр проєктів для дітей, що перебувають під загрозою або вже стали жертвами комерційного сексу.

Сьогодні існує кілька міжнародних конвенцій, що містять статті, які пропонують шляхи захисту дітей від комерційної сексуальної експлуатації. Держави, що ратифікували ці конвенції, юридично зобов'язані виконувати положення, які прописані в цих документах. Так, Конвенція про права дитини Організації Об'єднаних Націй, яка набула чинності 2 вересня 1990 р., була прийнята і ратифікована майже всіма країнами світу. Це перший основний міжнародний документ, у якому права дитини розглядаються на рівні міжнародного права [3, с. 11].

Конвенція про права дитини визначає дитину як "будь-яку людину у віці до 18 років". Стаття 34 Конвенції зобов'язує держави-учасниці вжити всіх необхідних заходів для запобігання схильності або примусу дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності, а також для запобігання використанню дітей з метою експлуатації у проституції, порнографії або іншій незаконній сексуальній діяльності. Стаття 35 Конвенції вимагає прийняття всіх необхідних заходів для запобігання викраденню дітей, торгівлі дітьми в будь-яких цілях та будь-якій формі [3, с. 11].

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції й дитячої порнографії, який набрав чинності 08 січня 2002 р., приділяє особливу увагу комерційній сексуальній експлуатації дітей. Протоколом установлені міжнародні стандарти у сфері протидії торгівлі дітьми, дитячій проституції й дитячій порнографії та попередження зазначених злочинів, а також визначені форми міжнародного правового співробітництва у цій сфері. Даний документ пропонує державам-учасницям надавати одна одній максимальну допомогу у зв'язку з розслідуванням, карним переслідуванням і процедурами видачі злочинців [3, с. 12].

Конвенція Міжнародної організації праці (МОП) про заборону та негайні заходи щодо викорінювання найгірших форм дитячої праці, прийнята в 1999 р., розглядає комерційну сексуальну експлуатацію дітей як одну з найгірших форм дитячої праці. Конвенція МОП вимагає, щоб держави, які її ратифікували, установили своїм пріоритетом розробку й реалізацію програми дії з метою усунення найгірших форм дитячої праці, створили та розвивали відповідні механізми для контролю виконання Конвенції [4, с. 10].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності була прийнята в грудні 2000 р. Метою цього документа є сприяння співробітництву у справі ефективнішого попередження транснаціональної організованої злочинності й боротьби з нею. Конвенція регулює дії держав-учасниць у сфері попередження, розслідування та карного переслідування за злочини, пов'язані, зокрема, з комерційною сексуальною експлуатацією дітей у тих випадках, коли вони мають транснаціональний характер і вчинені за участю організованої злочинної групи.

Окремо підкреслюється необхідність розвитку міжнародного співробітництва у сфері попередження торгівлі дітьми, надання захисту і допомоги потерпілим від таких злочинів, а також звернення до країн щодо тіснішого правового співробітництва, взаємної правової допомоги за кримінальними справами, екстрадицією, спільних дій правоохоронних органів, захисту свідків і технічної допомоги [5, с. 10].

Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації й сексуальних зловживань було прийнято в жовтні 2007 р. Нею встановлюються міжнародні стандарти у сфері попередження і боротьби з будь-якими виявами сексуального насильства щодо дітей, захисту прав дітей – жертв сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Конвенція включає жорсткі вимоги стосовно осіб, що вчинили або мають намір вчинити проти дітей злочини сексуального характеру, пов'язані, у тому числі, з дитячою проституцією, дитячою порнографією, участю дитини в порнографічних виставах, спокушанням дітей, їх домаганням із сексуальними цілями [6, с. 13].

Також варто зазначити, що з ініціативи Міжнародної мережі організацій ЕКПАТ (ЕСПАТ International) у 1996 р. у Стокгольмі (Швеція) був організований Перший всесвітній конгрес із протидії комерційній сексуальній експлуатації дітей, на якому була прийнята Стокгольмська декларація і план дій щодо боротьби з комерційною сексуальною експлуатацією дітей. У цьому документі наводиться визначення комерційної сексуальної експлуатації дітей, підтверджено звернення до поліпшення координації та співробітництва у сфері протидії комерційній сексуальній експлуатації дітей, описуються заходи, які необхідно розпочати для запобігання їй та ефективнішої реабілітації постраждалих дітей. Окремо підкреслюється необхідність залучення самих дітей, підлітків і молоді до діяльності з протидії комерційній сексуальній експлуатації дітей [6, с. 29].

У 2001 р. у м. Йокогама (Японія) був організований Другий всесвітній конгрес із протидії комерційній сексуальній експлуатації дітей. На ньому було прийнято Йокогамське глобальне зобов'язання, у рамках якого європейські країни були покликані розглянути, підписати, ратифікувати й приступити до реалізації Конвенції ООН про права дитини й Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції й дитячої порнографії.

У 2008 р. на Третньому всесвітньому конгресі з протидії комерційній сексуальній експлуатації у м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) була прийнята декларація та заклик до дії у сфері запобігання й викорінювання комерційної сексуальної експлуатації дітей і підлітків. У цьому документі пропонується план дій щодо запобігання, заборони та припинення комерційної сексуальної експлуатації дітей і підлітків, надання необхідної допомоги дітям, що стали жертвами комерційної сексуальної експлуатації. Окрема увага приділяється проблемі використання інформаційно-комунікаційних технологій з метою здійснення злочинів проти дітей. Також у документі йдеться про необхідність міжнародного співробітництва та залучення приватного сектору до програм із запобігання комерційній сексуальній експлуатації [7, с. 29].

Різні країни світу, визнаючи проблему сексуальної експлуатації та сексуального насильства над дітьми, установлюють і розробляють законодавство з метою подолання цього явища. Одним зі шляхів протидії дитячій сексуальній експлуатації є попередження цього явища, тобто вплив на безпосередніх осіб, які вступають у статеві зносини з дитиною або чинять відносно неї інші дії сексуального характеру. Наприклад, у Швеції було криміналізовано купівлю сексуальних послуг як від дітей, так і від дорослих осіб.

У Таїланді кримінально відповідальним визнається купівля сексу від особи, яка не досягла 18 років. У таких країнах, як Ірландія, Норвегія, Угорщина, Хорватія, Фінляндія та Франція, клієнти дитячої проституції можуть бути засуджені за статеві зносини із особою, яка не досягла відповідного віку [8, с. 30].

З іншого боку, визнаючи глобальну природу проблеми й те, що певна категорія громадян різних країн удається до сексуальної експлуатації дітей за кордоном, деякі країни намагаються посилити національне законодавство через установаження екстериторіальної юрисдикції (тобто статус фізичних або юридичних осіб, вилучених з-під дії місцевого законодавства, які підпадають під дію законодавства держави, громадянство якої вони мають) або застосування існуючої юрисдикції стосовно злочинів, учинених проти дітей [9, с. 103].

Так, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Швейцарія, Японія застосовують екстериторіальну юрисдикцію як загальне правило до злочинів, що вчинені за кордоном їхніми громадянами або особами, які постійно проживають на їхній території. У законодавстві цих країн є чітке правило, що злочини, учинені за кордоном, можуть бути розслідувані на території цих країн. Наприклад, Кримінальний кодекс Швеції встановлює принцип екстериторіальності шведських злочинів, скоєних за кордоном громадянами Швеції та особами, які постійно проживають на її території, а також громадянами інших скандинавських країн, до яких належать Данія, Ірландія, Норвегія, Фінляндія.

Законодавство Австралії визначає, що особа, яка перебуває за межами Австралії, не повинна вступати в статеві зносини з дитиною, яка не досягла 16 років. Покарання – позбавлення волі на 17 років [9, с. 112].

Деякі країни криміналізували навіть дії, що вчиняються до безпосереднього злочину сексуального характеру стосовно дитини, наприклад організація самої поїздки з цією метою. Так, у 2003 р. у Сполучених Штатах Америки було прийнято Закон про правові засоби переслідування та механізми боротьби з експлуатацією дітей. За цим законом криміналізовано не тільки вчинення статевих актів щодо дітей за кордоном, але і пов'язані з цим дії. За такі дії покарання передбачено у вигляді значного штрафу та/або позбавлення волі на термін до 30 років.

Законом визначено термін "незаконне сексуальне поводження", що означає статеві акти із особою, яка не досягла 18 років, і є злочином відповідно до законодавства США, так само як і будь-який "комерційний статевий акт" із особою до 18 років [9, с. 113].

Деякі країни пішли шляхом протидії та запобігання дитячому секс-туризму через вплив на сферу туризму. Так, у Колумбії Закон № 679/2001 щодо боротьби із сексуальними домаганнями встановлює механізми попередження дитячого секс-туризму і передбачає необхідність застосування туристичними компаніями кодексу поведінки як одного зі способів попередження сексуальної експлуатації дітей.

У Гамбії діє Закон про злочини в туризмі, який було прийнято у 2003 р. Цим законом заборонено пропонувати туристам будь-які нелегальні послуги. Для попередження дитячого секс-туризму деякі країни застосовують і закони загальної дії.

Так, у Перу немає окремого закону, що забороняє організацію секс-турів, але діє Закон № 891 "Про боротьбу з торгівлею людьми і незаконним перевезенням мігрантів", установлено, що оголошення не можуть містити інформації, яка пропагує або мотивує незаконну діяльність [9, с. 50].

В Італії запроваджено модель контролю за компаніями, що пропонують подорожі та займаються туризмом. Законом № 38 щодо компетенції у галузі туризму (2006)

установлені санкції у вигляді ув'язнення на термін від 6 до 12 років або суттєві штрафи за організацію або рекламування подорожі, що призводить до сексуальної експлуатації дітей. Якщо сексуальна експлуатація здійснювалась щодо дітей молодше 14 років, то такі санкції збільшуються.

У Філіппінах Департамент туризму заборонив готелям та іншим місцям розміщення туристів надавати кімнати чи апартаменти особі, якщо є реальні підозри вважати, що ця особа залучена до проституції. Також Закон № 7610 "Про особливий захист дітей від насильства, експлуатації і дискримінації" устанавлює кримінальну відповідальність клієнтів, які користуються послугами проституток.

У Бразилії діє Правило № 367/1996, що містить заборони, які застосовуються до власників готелів та апартаментів щодо дозволу використовувати ці приміщення з метою сексуальної експлуатації дітей.

Досконалим законодавством, що встановлює ефективний контроль над особами, які вчинили злочини сексуального характеру, є законодавство Великої Британії. У 2003 р. було прийнято Закон про злочини сексуального характеру, за яким злочинці, що вчинили злочини сексуального характеру, реєструються в спеціальній базі даних. Особи, які були звинувачені у вчиненні злочину сексуального характеру відносно дитини, після їх звільнення зобов'язані повідомляти поліцію, якщо вони збираються подорожувати за кордон більше ніж на три дні.

У США закон дозволяє жертві подавати цивільний позов проти свого кривдника та встановлює мінімальну ціну такого позову в 150 000 дол. Таким чином, іноземна дитина-жертва може ініціювати процес проти американського туриста та знайти адвоката, який буде представляти її інтереси в суді [9, с. 52].

Законодавство різних країн у сфері протидії сексуальній експлуатації та сексуальним зловживанням стосовно дітей показує різноманітність законодавчих стратегій і форм реагування на цю проблему. Однак очевидним є те, що досягнення результату можливе через застосування комплексного підходу, а саме встановлення відповідних законодавчих положень, спрямованих на профілактику сексуальної експлуатації дітей, ефективне переслідування і притягнення до відповідальності та забезпечення прав дітей-жертв.

Незважаючи на міжнародні та національні закони й угоди, влада багатьох країн зіштовхується з перешкодами під час проведення розслідувань і карного переслідування злочинів, здійснених як на їхній території, так і на території інших держав. Збирання надійних доказів і свідчень залежить від співробітництва з місцевою поліцією. Мовні, культурні розходження і різне ставлення до комерційної сексуальної експлуатації дітей становлять ряд труднощів.

Так, уряди країн, що приймають і відправляють туристів, уживають заходів проти дитячих туристів шляхом прийняття екстратериторіального й національного законодавства, устанавлюючи заборони на подорожі осіб, що здійснили сексуальні злочини стосовно дітей, і організовуючи інформаційні кампанії. На жаль, на даний момент усього кілька країн активно борються з дитячим туризмом, і регулярна експлуатація дітей у великих туристичних регіонах триває.

Представники правоохоронних органів мають потребу в спеціальному навчанні, спрямованому на підвищення рівня поінформованості про комерційну сексуальну експлуатацію дітей, а також про проведення розслідувань у справах, з якими вони зіштовхуються. Інтенсивне навчання співробітників правоохоронних органів проводиться в деяких сферах у співробітництві з місцевими організаціями й міжнародними структурами, такими як Інтерпол, ILO/IPEC та ЮНІСЕФ. Однак необхідне

також ужиття заходів щодо боротьби з корупцією, наприклад відкриття незалежних слідчих національних комісій для розслідування обвинувачень стосовно насильства та співучасті в ньому. Юристи, судді та представники законодавчої влади також можуть допомогти в розвитку механізмів правового захисту, що враховують інтереси дитини.

Крім того, у багатьох країнах неурядові організації ведуть особливо активну діяльність щодо захисту і допомоги дітям, надаючи безпосередні послуги тим, хто постраждав від насильства або піддається ризику насильства в комерційній сексуальній експлуатації, а також підвищуючи поінформованість із різних питань. Разом із представниками місцевих громад місцеві організації порушують питання стосовно комерційної сексуальної експлуатації дітей і доповідають про підозрілу діяльність у поліцію або на "гарячі" лінії. Такі організації також тиснули на уряди своїх країн, щоб ті прийняли відповідні закони щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації.

Висновки. Комерційна сексуальна експлуатація дітей у цілому ряді країн світу стала сьогодні однією зі сфер особливо небезпечної злочинної діяльності, порушень прав дитини. Тому ця проблема вимагає постійного моніторингу й усебічного вивчення не лише на національному, а й на міжнародному рівні. І важливим кроком у її розв'язанні стало прийняття ряду міжнародних документів, що регламентують законодавство стосовно злочинів, пов'язаних із комерційною сексуальною експлуатацією дітей (конвенції ООН, Ради Європи, дво-і багатосторонні угоди між державами).

Проблема сексуальної експлуатації дітей в Україні існує і є актуальною. Її латентність пов'язана зі складністю виявлення таких злочинів і корупцією. Неповнолітні жертви зазвичай не розуміють, що вони є об'єктами злочинних дій, або сприймають заробіток шляхом надання секс-послуг як норму.

На жаль, частина українського суспільства терпимо ставиться до факту сексуальної експлуатації дітей, адже для переважної більшості людей "експлуатація дітей" означає залучення їх до надання секс-послуг. Наслідки розбещення дітей є не менш руйнівними для їхньої психіки, тому повинні засуджуватися суспільством так само, як і секс або порнографія за участю дітей. Крім психологічних наслідків, велика кількість сексуальних партнерів збільшує ризик інфікування дітей хворобами, що передаються статевим шляхом, включаючи ВІЛ-інфекцію.

Незважаючи на міжнародні стандарти, відповідно до яких відповідальність за дитячу проституцію несуть саме ті особи, які їх утягнули до такої діяльності, або ті, що користуються такими послугами, національне законодавство дозволяє притягувати до адміністративної відповідальності за заняття проституцією саму дитину, яка досягла 16-річного віку. Це посилює негативне ставлення до дітей, залучених до комерційного сексу як з боку правоохоронних органів, так і суспільства загалом.

Українське законодавство переважно відповідає вимогам міжнародних норм, проте робота з його вдосконалення значно ускладнюється тим, що захист прав дітей не є пріоритетною проблемою в діяльності парламентарів. Основними трьома напрямками діяльності органів державної влади із протидії сексуальній експлуатації дітей визначено попередження, боротьбу зі злочинами, надання захисту і підтримки жертвам. В Україні, на жаль, відсутня належна увага з боку органів державної влади щодо сутності, важливості та необхідності реальної участі дітей у житті суспільства.

Сьогодні багато зацікавлених людей працюють по всьому світу, докладаючи зусиль, щоб протидіяти комерційній сексуальній експлуатації дітей. Робота, що проводиться із застосуванням інноваційних методів.

може надихнути всіх нас. Усе, що необхідно, це бачення, бажання та політична воля для вжиття заходів із протидії цьому ганебному явищу.

Перспективними можуть вважатися дослідження організацій, що ведуть активну діяльність щодо захисту і допомоги дітям, які постраждали від сексуального насильства, оскільки боротьба з комерційною сексуальною експлуатацією дітей має вестися, крім міжнародного, на національному та місцевому рівнях.

Список використаних джерел

1. Гурвич И. Н. Коммерческая сексуальная эксплуатация несовершеннолетних в современном мире / И. Н. Гурвич // Зеркало социологии : сб. статей / ред. В. В. Козловский. – СПб, 2014. – С. 412–443.
2. Буряк М. Ю. Торговля людьми и борьба с ней: криминологические и уголовно-правовые аспекты : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М. Ю. Буряк. – Владивосток, 2005.
3. Задорожний О. В. Конвенція про права дитини 1989 / О. В. Задорожний // Укр. дипломат. енциклопедія. У 2 т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. – К: Знання України, 2004. – Т. 1. ISBN 966-316-039-X
4. Закон України "Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці" (№ 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/993_004
5. Доляновська І. М. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей (аналіз складу злочину) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 "Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право" / І. М. Доляновська. – К., 2008.
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_789
7. Конвенція ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства № 4988-ві від 20.06.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927
8. Sexual Exploitation of Children and Adolescents in Tourism. Muireann O'Broain, Milena Grillo, Helia Barbosa: contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents, 2008.
9. Плахотнюк Н. В. Міжнародно-правові аспекти боротьби з торгівлею жінками та дітьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнародне право" / Н. В. Плахотнюк. – К., 2002.

10. Strengthening Laws addressing child sexual exploitation: practical guide / ECPAT International, 2008.

11. Сексуальна експлуатація дітей в Україні: стан та заходи з протидії / Н. П. Бочкор, Л. Г. Ковальчук, І. Є. Конченкова та ін. ; заг. ред. К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук. – Х. : Права людини, 2014.

References

1. Hurvych Y. N. Kommercheskaia seksualnaia ekspluatatsiya nesovershennoletnykh v sovremennom myre / Zerkalo sotsyologiy: sbornik statei / red. V. V. Kozlovskiy. – SPb, 2014. – S. 412-443.
2. Buriak M. Yu. Torhovlia liudmy y borba s nei: krymynolohycheskye y uholovno-pravovyye aspekty: avto-ref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 / M.Yu. Buriak. – Vladivostok, 2005. – 26 c.
3. Zadorozhnyi O. V. . Konventsiia pro prava dytyny 1989 // Ukrainska dyplomatychna entsyklopediia: U 2-kh t. /Redkol.:L. V. Huberskyi (holova) ta in. – K: Znannia Ukrainy, 2004 – T.1 – 760 s. ISBN 966-316-039-X
4. Zakon Ukrainy "Pro ratyfikatsiiu Konventsii Mizhnarodnoi orhanizatsii naihrshykh form dytiachoi pratsi) [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/go/993_004
5. Dolianovska I. M. Kryminalna vidpovidalnist za ekspluatatsiiu ditei (analiz skladu zlochynu): avto-ref. dys. kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.08 "Kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo" / I. M. Dolianovska. – K., 2008. – 18 s.
6. Konventsiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty transnatsionalnoi orhanizovanoi zlochynnosti. Pryniata rezolutsiieiu 55/25 Heneralnoi Asamblei vid 15 lystopada 2000 roku. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
7. Konventsiia rady yevropy pro zakhyst ditei vid seksualnoi ekspluatatsii ta seksualnoho nasylstva № 4988-vi vid 20.06.2012[Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927
8. Sexual Exploitation of Children and Adolescents in Tourism. Muireann O'Broain, Milena Grillo, Helia Barbosa: contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents, 2008. – 30 s.
9. Plakhotniuk N. V. Mizhnarodno-pravovi aspekty borotby z torhivlieu zhinkamy ta ditmy: avto-ref. dys... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.11 "Mizhnarodne pravo" / N. V. Plakhotniuk. – K., 2002. – 20 s.
10. Strengthening Laws addressing child sexual exploitation: practical guide / ECPAT International. 2008.
11. Seksualna ekspluatatsiia ditei v Ukraini: stan ta zakhody z protydyi / N. P. Bochkor, L. H. Kovalchuk, I. Ye. Konchenkova ta in. ; / zah. red. K. B. Levchenko, L. H. Kovalchuk – Kh. : Prava liudyny, 2014. – 64 s.

Надійшла до редколегії 08.10.18

V. Мельничук, зав. сектором

Государственное научное учреждение "Институт модернизации содержания образования", Киев, Украина

ORCID id 0000-0002-0144-8654

КОММЕРЧЕСКАЯ СЕКСУАЛЬНАЯ ЭКСПЛУАТАЦИЯ ДЕТЕЙ: МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

Рассмотрено понятие коммерческой сексуальной эксплуатации детей. Охарактеризованы формы коммерческой сексуальной эксплуатации детей, среди которых детская проституция, детская порнография, торговля детьми, детский секс-туризм, ранний брак. Исследованы международные документы, регламентирующие законодательство о преступлениях, связанных с коммерческой сексуальной эксплуатацией детей. Описана работа неправительственных организаций, ведущих активную деятельность по защите и помощи детям, пострадавшим от сексуального насилия. Отмечено, что бороться с коммерческой сексуальной эксплуатацией детей нужно, кроме международного, на национальном и местном уровнях.

Ключевые слова: коммерческая сексуальная эксплуатация детей (КСЕД), ребенок, сексуальное насилие, детская проституция, детская порнография, детский секс-туризм, международное законодательство, Конвенция.

V. Melnychuk, Sector Manager

State Scientific Institution "Institute for the modernization of the content of education" Kyiv, Ukraine

ORCID id 0000-0002-0144-8654

COMMERCIAL SEXUAL EXPLOITATION OF CHILDREN: INTERNATIONAL LAW

The article deals with the concept of commercial sexual exploitation of children. The forms of commercial sexual exploitation of children, among that there is child's prostitution, child's pornography, trading in children, child's sex-tourism, early marriage, are described. International documents, that regulate a legislation in relation to crimes, children related to commercial sexual exploitation, are considered. Work of ungovernmental organizations, that conduct active activity in relation to defence and help to the children that suffered from sexual violence, is described. It is noted that the fight against commercial sexual exploitation of children with sexual violence against children should be conducted, in addition to international, national and local levels. The principles of the legal principles and standards that should guide children's strategies and practices, including advocacy for the prevention of violence and measures to protect all children from all forms of violence are described. The economic, social and cultural rights that contain the provision according to which children should be protected from economic and social exploitation are indicated. It has been determined that commercial sexual exploitation of children is a violation of the rights of the child, which is considered as a subject of sex and the subject of trade; and includes sexual abuse of the child or exploitation of the child by an adult, as well as payment in cash or in kind. It has been established that the development of legislation and recognition of the problem of sexual exploitation and sexual abuse of children at the national and international levels will be an impetus in combating the commercial sexual exploitation of children. It has been stressed that commercial sexual exploitation of children in many countries is particularly dangerous criminal activity, violating the rights of the child.

Keywords: commercial sexual exploitation of children (KSED), child, sexual violence, child prostitution, child pornography, child sex tourism, international law, the Convention, Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child.

УДК 316.6-053.9

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2018/3-1/3>

О. Пionтківська, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ
ORCID iD 0000-0003-4925-2834

РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИННИКІВ СУСПІЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Проаналізовано основні підходи до трактування соціальної та суспільної активності людей похилого віку. Висвітлено основні результати емпіричного дослідження чинників суспільної активності людей похилого віку, визначено соціально-психологічні чинники підвищення та зниження такої активності. Розкрито психологічний зміст позицій людей похилого віку щодо суспільної активності. Окреслено шляхи подальшого використання отриманих результатів.

Ключові слова: соціальна активність, суспільна активність, люди похилого віку, чинники активності.

Постановка проблеми. Сьогоднішня демографічна ситуація в нашій країні та світі набуває тенденції до збільшення кількості людей похилого віку й характеризується тим, що з досягненням похилого віку та виходом на пенсію переважно знижується рівень життя представників цієї соціальної групи, постає потреба в медичних і економічних послугах, соціально-психологічній підтримці.

На сьогодні в Україні найбільш розповсюдженими формами роботи з людьми похилого віку є ті, що направлені на соціально-побутову допомогу, соціальні працівники в такому випадку виступають помічниками й виконують функції догляду, але ніяк не сприяють саморозвитку людей похилого віку. Світова практика соціальної роботи свідчить, що в сучасних умовах найбільш ефективними напрямками роботи з даною категорією людей є ті, що спрямовані на самоактивізацію людей похилого віку та зростання їхнього адаптивного потенціалу. Вітчизняні й зарубіжні дослідники зазначають, що люди похилого віку потенційно соціально активні. На думку багатьох учених і практиків, саме від соціальної активності людей похилого віку залежить якість їхнього життя та рівень адаптації до вікових змін [1].

На нашу думку, існує нагальна потреба в соціально-психологічній підтримці суспільної активності людей похилого віку. Отже, необхідно, щоб соціальна робота в даному напрямі розвивалася й удосконалювалася, її форми й методи урізноманітнювалися та охоплювали б усі сфери життєдіяльності людей похилого віку, що дало б змогу підвищити суспільну активність цієї вікової групи. Дослідження чинників суспільної активності людей похилого віку, на нашу думку, може сприяти розв'язанню цього питання.

Мета і завдання дослідження. Метою нашого дослідження є визначення структури соціально-психологічної підтримки суспільної активності людей похилого віку та розробка програми підтримки на її основі. Одним із основних завдань дослідження є визначення соціально-психологічних чинників підвищення суспільної активності людей похилого віку.

Стан дослідження. Щодо проблеми суспільної активності особистості у психології напрацьований чималий доробок стосовно природи та сутності феномена соціальної активності, її структури й загальних закономірностей розвитку (К. О. Абульханова-Славська, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, А. Маслоу, А. В. Мудрик, Т. Н. Мальковська, А. В. Петровський, С. Л. Рубінштейн) [2]. У дослідженнях переважно йдеться про аспекти соціальної активності, які розкрито в контексті процесу соціалізації особистості (С. Л. Грабовська) [3], форми її виявлення в молоді (Є. М. Мануйлов, М. В. Уйсімбаєва, С. М. Чолій) [4], творчої активності людей похилого віку (Л. І. Анциферова, Л. А. Гончарова) [5], соціальної адаптації (Н. Ф. Демет'єва) [6] тощо. Водночас суспільна

активність людей похилого віку та її чинники досліджені недостатньо.

Виклад основних положень. Аналізуючи різноманітні підходи до вивчення соціальної активності, можна сказати, що на сьогодні немає однозначного, чіткого визначення даного поняття. Науковці розглядають соціальну активність як соціальну якість особистості [7], системну соціальну якість [8], форму людської діяльності [9], постійну характеристику особистості, яка реалізується в соціальній поведінці та соціальній діяльності тощо. Ми розглядаємо суспільну активність як одну з базових форм загальної соціальної активності людини. Суспільна активність трактується нами як добровільна участь особи в соціальних діяльностях та ініціативах, що виходять за межі професійних або родинних обов'язків, спрямована на підтримання суспільних цінностей. Суспільна активність існує як здатність особистості до цілеспрямованої взаємодії з різними соціальними суб'єктами та виявляється в діяльності, спрямованій на перетворення наявних структур і відносин відповідно до усвідомлюваних соціальних потреб та інтересів особи; здійснюється переважно у створюваних соціально-орієнтованих групах.

Аналіз літературних джерел і реальної соціальної практики свідчить про реалізацію таких видів суспільної активності людей похилого віку: участь у діяльності місцевої громади, клубів за інтересами; волонтерська діяльність; навчання в "університетах третього віку", на різних курсах; опанування нових навичок, умінь; членство в громадських, політичних, благодійних організаціях; організація та участь у соціальних проектах тощо.

Саме соціальна активність людей похилого віку, їхня "суспільна самодіяльність" може багато в чому розв'язати їхні проблеми та частково забезпечити умови для активного способу життя, морально-психологічної підтримки й уникнення дестабілізуючих чинників життя. Однак для підтримки й розвитку такої активності серед людей похилого віку необхідно визначити, що саме впливає на рівень їхньої суспільної активності, що допомагає зберегти її після досягнення пенсійного віку, які чинники на це впливають, які умови необхідні для підтримки соціальної активності людей похилого віку. На ці та деякі інші запитання ми намагаємось дати відповідь завдяки нашому дослідженню.

Емпіричне дослідження проходило у два етапи. На першому – проведено теоретичне дослідження, на основі якого було розроблено емпіричну модель соціально-психологічної підтримки суспільної активності людей похилого віку. На другому етапі був проведений збір емпіричних даних. Інструментами дослідження були спостереження, анкетування, тестування та методики: САН, експрес-діагностика рівня самооцінки (С. В. Ковальов), діагностика спрямованості особистості "альтруїзм-егоїзм" (М. П. Фетіскін, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов) [10], шкала соціальної підтримки (бага-